

Erzurum/Aşkale Turaç Kaleleri

Adem DUMLU¹ ve Burak BİNGÖL²

Öz

Erzurum ili Aşkale ilçesi, ortalama 1800 m rakımı ile oldukça yüksek bir bölgedir. Genelde küçük tarım alanları ve yüksek platolardaki yaylalarda yapılan hayvancılık bölge halkının ana geçim kaynağıdır. İlçeden geçen Karasu Irmağı ve kolları ise bölgeye hayat vermektedir. Kafkasya ve İran'dan gelen yolların batıya ve kuzeye devam etmesi için ilçe kavşak konumundadır. Bölgede uzun yıllardır yapılan yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar neticesinde bölgenin Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşim gördüğü bilinmektedir. Makalenin de konusu olan Turaç Kalesi I-II incelendiğinde kalelerin Tunç Çağ'ında yoğun olarak yerleşim gördüğü söylenebilir. Keramik verileri, mimari izler, konum ve diğer merkezlerle olan karşılaştırmalar bunu desteklemektedir. Turaç I Kalesi boyut ve mimari detay olarak bölgedeki diğer kalelere nazaran daha büyük ve mimari olarak daha iyi durumdadır. Turaç II Kalesi'nin ise Turaç I Kalesi'ne destek amaçla inşa edildiği söylenebilir. Kalelerin Aşkale, Tercan ve Çat ilçe sınırlarında bulunan vadi yollarını kontrol etmesi, su kaynaklarına ve otlaklara hâkim olması stratejik önemini artırmaktadır. Çalışmada kalelerin coğrafi durumu, mimari yapısı, keramik verileri incelenmiş ve diğer merkezlerle karşılaştırılması yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Aşkale, Tunç Çağı, Turaç Kaleleri

Erzurum/Aşkale Turac Castles

Abstract

Erzurum province is located in the North East Anatolian part of the Eastern Anatolia Region. At the western end of the province, there is the district of Aşkale, which is our study area. In our study area, which is a very high region with an average altitude of 1800 m, small agricultural areas and animal husbandry in the high plateaus constitute the main source of income. The Karasu River and its tributaries passing through the district give life to the region. The district is at the crossroads for the roads from the Caucasus and Iran to continue to the west and north. It is known that the area has been inhabited since the Chalcolithic Age, as a result of the surveys and regular excavations we have done for many years with our team. When the Turaç Castle I-II, which is also the subject of our article, is examined, it can be said that the castles were heavily populated during the Bronze Age. Ceramic data, architectural traces, location and comparisons with other centers support this. Turaç I Castle is larger in size and architectural detail than other castles in the region and is in a better condition architecturally. It can be said that the Turaç II Castle was established to protect the Turaç I Castle. The fact that the castles are located within the borders of Aşkale, Tercan and Çat districts and that they dominate water resources and pastures increases their strategic importance. In our study, the geographical situation, architectural structure, pottery data of the castles were examined and compared with other centers and evaluated.

Key Words: Erzurum, Aşkale, Bronze Age, Turaç Castles

Atıf İçin / Please Cite As:

Dumlu, A. ve Bingöl, B. (2023). Erzurum/Aşkale Turaç Kaleleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 290-313. doi:10.33206/mjss.1057839

Geliş Tarihi / Received Date: 14.01.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 05.12.2022

¹ Öğr. Gör - Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, a.cengizdumlu@gmail.com

 ORCID: 0000-0003-3302-8192

² Arş. Gör. - Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, burak.bingol@erdogan.edu.tr

 ORCID: 0000-0003-4660-5091

Giriş

Erzurum ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars bölümünde bulunmaktadır. İlin ortalama rakımı 1850-2000 m arasındadır. İl, 24,768 km²lik yüz ölçümü ile büyüklük olarak ülkemizde Konya, Sivas ve Ankara illerinden sonra 4. sırada bulunurken, konumu itibari ile birçok ile komşudur. İlin komşularını doğuda Kars ve ili, batıda Bayburt ve Erzincan illeri, güneyde Bingöl ve Muş illeri, kuzeyde ise Artvin, Ardahan ve Rize illeri oluşturmaktadır. (Sözer, 1974, s. 27; Doğanay, 1989, s. 243 vd.). İl, Palandöken Dağlarının eteklerine kurulmuş ve Erzurum ovasına doğru genişlemiştir. Aynı zamanda ilin kuzeyinde Rize Dağları, güneyinde Cemal ve Bingöl Dağları, doğusunda Allahûekber Dağları, batısında ise Dumanlı ve Kop dağları ile çevrilidir (Erinç, 1953, s. 98; Doğanay, 1983, s.7-11). Şehrinde kurulmuş olduğu ova su kaynakları bakımından zengindir. Aras Nehri (Saraçoğlu, 1990, s. 281-284), Fırat Nehri (Tuncel, 1996, s. 31 vd.; Günaşdı, 2013, s. 11 vd.), Karasu Irmağı (Özey, 2002, s. 6 vd.; Günaşdı, 2013, s. 1 vdd.; Ceylan, 2015a, s. 67), Çoruh Nehri (Tarkan, 1971, s. 115; Çetin 1998, s. 1; Özgül, 2011, s. 162) ve bu nehirlerin kolları bölgeye hayat vermektedir. İl konumu itibariyle stratejik bir noktada olduğundan tarih öncesinde ve tarihi devirlerde Kafkaslar ve İran yol ağlarının birleştiği önemli bir noktada kavşak görevi görmüştür. Bu yol ağlarından biri, Sivas-Erzincan-Aşkale-Erzurum-Pasinler-Horasan-Şarıkamaş-Kars üzerinden Kafkaslar'a; bir diğeri ise Horasan-Tahir Geçidi-Eleşkirt-Ağrı-Doğubayazıt üzerinden İran Yaylalarına uzanmaktadır. Erzurum Ovası'nın kuzeye açılan yollarından biri Tortum-Artvin, diğeri Serçeme Deresi-İspir-Rize, bir diğeri ise Aşkale-Kop Geçidi-Bayburt-Trabzon yoludur. Bu yollar tarih öncesi devirlerden beri önemini korumuştur (Belli, 1982, s. 179; Balkaya, 1995, s. 7; Tozlu, 1997, s. 1 vdd.; N. Ceylan, 2016, s. 656 vd.; Özgül, 2016, s. 140).

Çalışma alanımız olan Aşkale ilçesi Erzurum ilinin 52 km batısındadır. İlçe Erzurum Ovası'na kıyasla ortalama 1650 m rakımıyla daha alçakta kurulmuştur. Yüzölçümü 1527 km² olan ilçenin doğusunda Aziziye ilçesi, batısında Erzincan'a bağlı Tercan ilçesi, kuzeyinde Bayburt ili, güneyinde ise Çat ilçesi yer almaktadır. İlçenin en önemli akarsuyu, kaynağını Dumlu Dağlarından alan aynı zamanda Fırat Nehri'nin bir kolu olan Karasu Irmağı'dır³. Su kaynakları ve coğrafı şartlar bölge insanını tarım ve hayvancılığa sevk etmiştir (Erinç, 1953, s. 90; Sözer, 1974, s. 27).

Erzurum il ve ilçeleri tarih öncesi çağlardan beri yerleşim görmüştür. Bu yerleşim alanlarında arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları gerçekteştirilmiştir. Bu kazılara; Karaz (Koşay, 1948, s. 165-169, Koşay ve Turfan, 1959, s. 350-413; Koşay, 1974, s. 53; Pehlivan, 1984, s. 12 vd.; Koşay, 1984, s. 7 vd.; Pehlivan, 1990, s. 170 vd.; Pehlivan, 1994, s. 327 vd.; Ceylan, 2001a, s. 74) Pulur (Burney, 1958, s. 192; Koşay, 1962, s. 25 vd.; Koşay, 1964, s. 91 vd.; Koşay ve Vary, 1964, s. 5-53; Koşay, 1974, s. 54; Pehlivan, 1984, s. 12 vd.; Pehlivan, 1990, s. 170 vd.; Ceylan, 2001a, s. 74; Ceylan, 2001b, s. 32 vd.), Güzelova (Koşay, 1964, s. 91 vd.; Koşay ve Vary, 1967, s. 5 vdd.; Koşay, 1984, s. 54; Pehlivan, 1984, s. 12 vd.; Pehlivan, 1990, s. 170 vd.), Sos Höyük (Sagona, 1984, s. 248 vd.; Sagona, 2000, s. 329-373; Sagona ve C. Sagona, 2001, s. 129 vd.; Ceylan, 2005, s. 21; Ceylan, 2015, s. 218 vd.), Alaybeyi Höyük (Erkmen ve Altunkaynak, 2017, s. 237 vdd.; Erkmen ve Altunkaynak, 2018, s. 171 vdd.), ve BOTAŞ tarafından gerçekteştirilen Tasmator (Şenyurt, 2005a, s. 1 vdd.), Tetikom (Şenyurt ve Ekmen, 2005, s. 1 vdd.), Büyükardıç (Şenyurt, 2005b, s. 1 vdd.) ve Güllüdere (Şenyurt ve İbiş, 2005, s. 1 vdd.) gibi kazılar örnektir. Bölgede yapılan kazı çalışmaları neticesinde Erzurum ve çevresinin Geç Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü tespit edilmiştir.

Bu veriler doğrultusunda Aşkale ilçesinde yapılan araştırmalar ile ilçenin Tunç Çağı'nda yoğun bir şekilde yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. Bölgede, A. Ceylan başkanlığındaki üyesi olduğumuz ekip tarafından, 1998 yılından itibaren arkeolojik yüzey araştırmaları gerçekteştirilmiştir. Bu yüzey araştırmaları sonucunda Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilen çok sayıda merkez tespit edilmiştir. İlçede, Tunç Çağı'nda yerleşim gören merkezler arasında makalemizin de konusu olan Turaç Kalesi I – II dışında; Cinis Höyük (Ceylan, 2001a, s. 74; Ceylan, 2001c, s. 29-42; Ceylan, 2008, s. 68 vd.; Salın, 2013, s. 86.), Kandilli Yerleşmesi (Ceylan vd. 2017, s. 31 vd.), Toprakkale Kalesi (Ceylan, vd. s. 2019, 173.), Küçükçağdırış Kalesi (Ceylan, 2003, s. 315; Ceylan, 2008a, s. 113; Ceylan ve Günaşdı, 2018, s. 279 vd.) ve Aşkale Höyük (Güneri, 1987, s. 45-75, Ceylan, 2002, s. 169; Ceylan, 2008, s. 83 vd.; Kozbe, Polat, T. Sivas, H. Sivas, Şahin ve Tanrıver, 2008: Aşkale Höyük; Kalmış, 2019, s. 2028-2053) bulunmaktadır.

Bölgede Geç Kalkolitik Çağ'da ortaya çıkan ve Erken Tunç Çağı boyunca devam eden Karaz Kültürü'nün yoğun izleri bulunmaktadır (Harita 1). Doğu Anadolu merkezli bu kültür, Transkafkaslar,

³Karasu Irmağı hakkında geniş bilgi için bkz. Sever, 1999, s. 27; Polat, 2003, s. 7; Günaşdı, 2013 s. 1 vdd.

Kuzeybatı İran, Amik Ovası ve Filistin'e kadar yayılmıştır. Kültüre çeşitli bölgelerde “*Khirbet Kerak/Bet Yerah*”, (Wright, 1937, 72 vd.; Amiran, 1952, 90; Maisler vdgr., 1952, 227) “*Kura Aras Kültürü*”, (Dzhaparidze, 1964, s. 2-9) “*Trans-Kafkasya'nın Eneolitik Kültürü*”, (Piotrovskii, 1962, s. 360-361; Krupnov, 1964, s. 31 vd.) “*Trans Kafkasya Bakır Çağı veya Doğu Anadolu'nun Bakır Çağı Keramiği*”, (Bittel, 1945, s. 94; Lloyd, 1956, s. 49 vd.) “*Doğu Anadolu'nun Erken Tunç Çağı veya Doğu Anadolu'nun Erken Bronz Çağı*”, (Burney, 1958, s. 165; Mellaart, 1958, s. 9 vd.) “*Eski Trans-Kafkasya Kültürü*” ve (Lang, 1970, s. 71; Burney, 1977, s. 118 vd.) “*Yanketepe Kültürü*” (Dyson, 1968, s. 14-16) gibi adlandırmalar yapılmıştır. Doğu Anadolu bölgesinde ise bu kültüre ait ilk buluntular Erzurum Karaz Höyük'te tespit edilmiştir. Karaz Höyük, kültürün tanımlanmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenden ötürü “Karaz Kültürü” adını veren bilim insanları da vardır (Burney ve Lang, 1971, s. 43 vdd.; Pehlivan, 1990, s. 168 vd.; Karageçi, 2014, s. 81 vd.; Ceylan, 2015, s. 477; Günaşdı, 2016, 117; Özgül, 2016, s.142; Ceylan, Özgül ve Kalmış 2019, s. 27; Özgül ve Söylemez, 2021, s. 2498-2499).

Karaz Kültürü kendine has mimari yapısı ve keramik özellikleri ile oldukça dikkat çeker. Kültürün mimari özellikleri arasında yuvarlak planlı yapılar izlenebilmektedir. Genelde 4 -13 m çapında inşa edilmiş olan evler tek girişli olup, taşınabilir ocaklarla⁴ ısıtılmaktadırlar. Karaz keramiği ayırt edici özellikleri arasında el yapımı olması, tek renkli açık ve parlak olması gelmektedir. Keramiklerin süslemeleri genel olarak sarmal veya kesişen çizgiler ile paralel çizgilerden oluşmuştur. Keramik süslemeleri genellikle yiv-oluk veya kabartma tekniği ile işlenmiştir (Wright, 1937, s. 72 vd.; Bittel, 1945, s. 94-104; Amiran, 1962, s. 96 vdd.; Maisler, Stekelis ve Avı-Yonah, s. 1952, 165 vdd.; Lloyd, 1956, s. 49-66; Burney, 1958, s. 165 vdd.; Mellaart, 1958, s. 9 vd.; Piotrovskii, 1962, s. 7; Krupnov, 1964, s. 31-42; Dzhaparidze, 1964, s. 2 vd.; Lloyd, 1967, s. 41 vd.; Koşay, 1984, s. 53; Pehlivan, 1984, s. 34 vd.; Pehlivan, 1990, s. 168 vd.; Erzen, 1992, s. 17 vd.; Günaşdı, 2012, 51-65; Ceylan, 2015, s. 477 vd.; Ceylan, N. 2016, s. 657 vd.; Günaşdı, 2016, s. 116 vd.; Özgül, 2016, s. 142 vd.; Özgül ve Üngör, 2016, s. 229 vd.; Ceylan, vd., 2019, s. 26 vdd.; Küçük yıldız, 2020, 405-406).

Bölgedeki diğer bir siyasi unsur ise MÖ II. Binde Hitit kaynaklarından bildiğimiz Hayaşalılardır. Ardından MÖ II. binin sonları ile MÖ I. binin ilk çeyreğinde yazılı ve arkeolojik kaynaklardan varlığını bildiğimiz Diauehi Krallığı bölgede görülmektedir. Krallığın lokalizasyonu konusundaki ortak görüş, merkezinin Erzurum ve çevresi olduğudur (Pehlivan, 1991, 1 vdd.; Ceylan, 2017, 518 vd; Ceylan, 2018, s. 138-168; Üngör, 2018, s. 101 vd.). M.Ö. I. binde ise bölgede, temellerini Uruatri-Nairi Konfederasyonlarının oluşturduğu Urartu Devleti'ni görmekteyiz (Harita 2). MÖ XIII. yüzyılda, Van ve çevresinde hâkim olan Uruatri-Nairi Konfederasyonlarının Asur saldırıları karşısında birleşmesiyle, M.Ö. IX. yüzyılda Urartu Devleti kurulmuştur. Çalışma alanımız olan Aşkale bölgesi Urartu Devleti ile Diauehi Krallığı arasında mücadele sahası olmuştur. Bölgede Hayaşalılar, Diauehi Krallığı ve Urartu Devleti bölgede çok sayıda kale, gözetleme kulesi, yazıt, sulama kanalı, kaya mezarı vb. mimari yapılar inşa etmiştir. (Ceylan, 2008, 1 vdd.; Ceylan, 2015, 1 vdd.; Karageçi, 2013, 98 vd.; Karageçi, 2015, 59 vd.; Ceylan ve N. Ceylan, 2018, 1 vdd.; Ceylan ve Günaşdı, 2018, vdd.; Ceylan ve Özgül, 2018, 1 vdd.; Ceylan, 2018: 1 vdd.; Ceylan ve Üngör, 2018: 1 vdd.). Bu mimari yapılardan biride makalemizin konusu olan Turaç Kalesi I-II'dir.

Turaç Kalesi I⁵

Turaç Kalesi I (Harita 3), Erzurum ili, Aşkale ilçesi, Turaç mahallesinin 1,5 km doğusunda, 2272 m rakımda, zeminden 92 m yükseklikte yer almaktadır. İbonun Deresi'nin yanındaki tepeye kurulan kale, güneye doğru üçgen halini almaktadır. Yaklaşık 250 m uzunluğunda, 150 m genişliğinde, doğal bir kayalık üzerine inşa edilen kale yaklaşık olarak 2.20 hektarlık bir alanı kapsamaktadır (Plan 1 – Görsel 1). Kuru duvar tekniğiyle kiklopik tarzda⁶ yapılan duvarlarda 40x50, 80x70, 110x85 cm boyutlarında taşlar kullanılmıştır. Sur duvar genişliği, 2-3 m arasında değişiklik göstermektedir. Yer yer temelden 7-8 sıra yüksekliğinde taş sırası tespit edilmektedir. Sur duvarları yüksekliği ise 1-3 m arasında değişiklik göstermektedir (Görsel 2, 3– Çizim 1, 2). Kullanılan taşların ön yüzlerinin tıraşlandığı duvarın iç kısmında kalan yerlerinin ise doğal halde kaldığı görülebilmektedir. Duvar yapımında harç kullanılmamıştır. Batı tarafındaki sur duvarları 6 m aralıklarla kurtin ve bastiyonlarla desteklenerek inşa edildiği dik yamaca karşı güçlendirilmiştir (Görsel 4). Kalenin doğu kısmındaki sur duvarları kısmen yıkılmıştır. Yıkılan taşların ise dereye doğru yuvarlandığı görülmektedir. Kalenin iç kısmındaki alanın tarım arazisi olarak kullanıldığı için

⁴ Taşınabilir Karaz ocakları hakkında detaylı bilgi için bk. Söylemez ve Kalmış, 2021, 106-114.

⁵ 39°44'34" N – 40°48'40" E – Rakım: 2292 m.

⁶ Kiklopik teknik ve bu tekniğin uygulandığı Urartu kaleleri hakkında detaylı bilgi için bkn: Çilingiroğlu, 1983, 28-31.

mimari yapıların tahrip edildiği tahim edilmektedir. Ancak özellikle kale duvarlarının köşe şeklindeki yerlerinde yuvarlak planlı Karaz evlerine benzetebileceğimiz mimari yapılar görülmektedir (Görsel 5). Kalenin giriş kısmı kuzeyde ve yaklaşık 8 m genişliğindedir (Görsel 6). Yöre halkı tarafından bir patika yol yapılmak suretiyle kalenin içerisindeki düzlük alan, ekilebilir tarım arazisi olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Kalenin diğer girişi ise güney istikametinde olup üçgenimsi mimarinin başlangıç noktasından, kuzeydeki dereye bakmaktadır. Kalenin hemen 1,5 km güneyinde ise birbirleri ile bağlantılı olduğunu düşündüğümüz Turaç II Kalesi mevcuttur. Turaç I ve II kaleleri (Harita 4-5), Aşkale- Çat-Tercan arasındaki vadi yollarını, tarım alanlarını ve su kaynaklarını kontrol eden stratejik mevkiye kurulmuşlardır. Vadiler arasındaki yerleşmeleri kontrol eden bu kaleler, savunma yönünden müstahkem bir konumda inşa edilmiştir.

Kalenin içerisindeki geniş alan, yöre halkı tarafından tarım alanı olarak kullanıldığı için, kale üzerinde keramik ve mimari verisi oldukça azdır. Tespit ettiğimiz keramik verileri amorf ve küçük buluntu şeklindedir. Keramiklerin büyük kısmı el yapımı olmakla birlikte çark yapımı keramikler de mevcuttur. Devetüyü ve turuncumsu arasında renklere sahip olan keramikler kaba şekilde açıklanmıştır. Çark yapımı keramiklerin daha iyi fırınlandığı el yapımı keramiklerin ise bunlara nazaran daha az fırınlandığı söylenebilir. Genelde sade olarak bırakılan keramiklerde çizgisel kabartma ve çizgisel işlemler görülmektedir. Profil veren keramikler genelde çanak ve çömlerlerdir (Görsel 7 – Çizim 5). Bölgede yaptığımız incelemeler, karşılaştırmalar ve keramik verileri değerlendirildiğinde kalenin İlk Tunç Çağ'dan Orta Çağ'a tarihlendirmenin mümkün olduğu görülmektedir. (Ceylan, Özgül, N. Ceylan, Üngör ve Günaşdı, 2019, 173; Ceylan ve Günaşdı, 2018, 352-354).

Turaç Kalesi II⁷

Turaç Kalesi II (Harita 6 - Görsel 8), Turaç Köyünün 2,6 km güneydoğusunda, 2230 m rakımda zeminden 94 m yükseklikte yer almaktadır. Turaç I Kalesi'nin, 1,5 km güneyinde bulunan kale güneydoğu-kuzeybatı uzunluğu 110 m kuzey-güney uzunluğu 50 m'dir. Turaç I Kalesi'ne göre daha küçük olup, bu kaleyi koruma maksatlı yapıldığı söylenebilir. Kale, anakaya tıraşlanarak yapılmış, üzerindeki kuzey ve güney doğrultusundaki sur duvarları yıkılmıştır. Güney kısmında İbonun Deresi akmakta ve Çat istikametine doğru ilerlemektedir. Kale, Turaç I Kalesi'nde olduğu gibi Aşkale, Çat ve Tercan ilçe sınırlarının kesişim noktasında yer almaktadır. Bu bölgeden geçen tali yolları ve vadileri kontrol eden stratejik bir mevkiye bulunmaktadır.

Kalenin doğu kısmında bulunan su kaynakları hayvancılık için oldukça önemlidir. Günümüzde de bu özellik devam etmektedir. Güney kısmında, büyük çaptaki blok taşlar yontularak merdiven basamağı haline getirilmiştir. Farklı boyut ve yükseklikteki merdiven basamaklarının sayısı kalenin zirvesine doğru 20'yi bulmaktadır. Merdiven basamaklarının hemen yanı başında muhtemelen kalenin merkezine su çekmek için kullanılan patika yollar mevcuttur. Basamaklı yapıların bazı yerlerinde 10×7 m çapında platformların olduğu gözlenmektedir. Kalenin güneybatısında, 9×7 m. ölçülerinde 4 adet mimari yapı tespit edilmiştir (Görsel 9). Mimari alanların üzeri otlarla kaplı olduğu için mimari izler kısmen bellidir. Mimari yapıların, güneybatı yönündeki sıra taş duvarlar yıkılarak dereye yuvarlanmıştır. Bu mimari yapıların sur duvarlarının yüksekliği yaklaşık 50 cm civarındadır. Girişi kuzeydoğuda olan kalenin doğu yönünde 2×2 m çapında bir kaçak kazı alanı mevcuttur. Yine kalenin güneybatı yönünde de kaçak kazı alanları mevcuttur.

Kalenin eteklerinde ve merkezinde Turaç I Kalesi'ne nazaran daha fazla keramik verisi tespit edilmiştir. Tespit edilen keramik verileri arasında küçük buluntu ve amorf parçalar mevcuttur. Keramiklerin bir kısmı el yapımı olmakla birlikte çark yapımı keramikler de bulunmaktadır. Devetüyü, turuncumsu ve gri renk aralığında renklere sahip olan keramikler bir kısmı açıklanmıştır. Çark yapımı keramiklerin daha iyi fırınlandığı el yapımı keramiklerin ise bunlara nazaran daha az fırınlandığı söylenebilir. Keramiklerde görülen en belirgin işleme çizgisel kabartma ile yapılmıştır. Ayrıca kakma ve oyma şeklinde işlemlerde görülmektedir. Form veren keramikler genelde çanak, çömlük, ağız, dip ve kulp şeklindedir (Görsel 10, 11 – Çizim 6, 7). Bölgede yaptığımız incelemeler, karşılaştırmalar ve keramik verileri değerlendirildiğinde kalenin Erken Tunç, Son Tunç, Erken Demir ve Orta Çağ keramik verisi elde edilmiştir (N. Ceylan, vd., 2020, 123-124.).

⁷ 39°43'49" E – 40° 48' 40" E – Rakım: 2294 m.

Sonuç

Erzurum ili Paleolitik Çağ'dan itibaren yerleşim görmeye başlamıştır. Neolitik Çağ'da henüz yerleşim izine rastlanmayan ilde Kalkolitik Çağ'da, Tunç Çağ'ında ve Demir Çağ'ında yerleşimler artarak devam etmiştir. Çalışma alanımız olan Aşkale ilçesinde ilk yerleşimler Geç Kalkolitik Çağ'dan Erken Tunç Çağı boyunca takip edebildiğimiz Karaz Kültürüne ait izlerdir. İlçede daha sonra Hayaşa, Diauehi Krallığı ile Urartu Devleti ve bu iki siyasi güç arasındaki ilişkiler arkeolojik ve yazılı kayıtlardan takip edilebilmektedir. 1998 yılından itibaren A. Ceylan başkanlığında bölgede yaptığımız yüzey araştırmaları neticesinde yukarıda sıraladığımız kültürlerin çeşitli arkeolojik izlerine rastlamış bulunmaktayız. Bu buluntuların arasında Tunç Çağı'ndan itibaren takip edebildiğimiz Turaç I-II kaleleri de bulunmaktadır.

Turaç I ve Turaç II kaleleri birbirlerinden ayrı düşünülemez iki kaledir. Turaç I Kalesi Turaç II Kalesi'ne göre oldukça büyük bir alanı kaplamaktadır. Ayrıca Turaç I Kalesi mimari bakımından da son derece iyi bir şekilde günümüze ulaşabilmiştir. Turaç I Kalesi 2.20 hektarlık alanı ile bölgedeki en büyük kaleler arasında sayılabilir. Kuru duvar tekniğiyle kiklopik tarzda yapılan kalede büyük sayılabilecek taşların öz yüzü tıraşlanarak kullanılmış duvar içinde kalan kısımları düzeltilmeden bırakılmıştır. 2 – 3 metre genişliğinde olan kale duvarları yer yer kurtin ve bastiyonlarla desteklenmiştir. Sur duvarlarının içerisinde kalan geniş düzlük alan yöre halkı tarafından tarım alanı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle kale içinde mimari izler ve keramik verisi oldukça azdır. Ancak kale duvarlarının köşe kısımlarında bulunan yuvarlak planlı yapılar Karaz evlerini akla getirmektedir. Kalenin büyüklüğü, merkezlere hakimiyeti ve kaynaklara hakim olması değerlendirildiğinde, merkezi bir kale olduğunu söylemek mümkündür.

Turaç II Kalesi Turaç I Kalesi'ne göre daha küçük bir kaledir. Bölge kalelerinde de gördüğümüz tipik ana kaya üzerine kale inşa etme geleneği Turaç II Kalesi içinde geçerlidir. Kalenin sur duvarları tam olarak takip edilemese de kale içerisinde kare ve dikdörtgen planlı yapılar tespit edilmiştir. Kalede dikkati çeken diğer bir unsur ise kalenin güney tarafından geçen İbonun Deresine ulaşmak için yapılan kaya basamaklarıdır. Su kaynağına ulaşan bu kaya basamakları bölgedeki birçok Urartu dönemi kalesinde karşımıza çıkmaktadır. Turaç II Kalesi'nin Turaç I Kalesini desteklemek belki de korumak amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Birlikte ele aldığımız Turaç I ve Turaç II kaleleri Aşkale, Çat ve Tercan ilçe sınırlarının kesişim noktasında yer almaktadır. Bu kaleler bölgeden geçen tali yolları ve vadileri kontrol eden stratejik bir mevkiye bulunmaktadır. Ayrıca kaleler tarım alanlarına ve geniş otlaklara hâkim konumdadır. Turaç I Kalesi'nin bölge içim merkezi bir konumda olduğu ve Turaç II Kalesi'nin ise bu kaleyi desteklemek amacıyla inşa edildiği söylenebilir.

Turaç I ve II kalelerinde yapılan incelemeler, karşılaştırmalar ve keramik verileri dikkate alındığında kalelerin Erken Tunç, Son Tunç, Erken Demir ve Orta Çağ dönemlerinde yerleşim gördüğü söylenebilir. Özellikle Turaç I Kalesi'nde yapılacak olan arkeolojik kazılar yeni verileri ortaya çıkararak bölge tarihini aydınlatılmasında önemli veriler sunacaktır.

Etik Beyan

"Erzurum/Aşkale Turaç Kaleleri" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Amiran, R. B. K. (1952). "Connections between Anatolia and Palestine in the EBA". *Israel Exploration Journal* 2, 89-103.
- Balkaya, İ. S. (1995). *En eski çağlardan Urartu'nun yıkılışına kadar Hasankale ve çevresi* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Belli, O., (1982). "Urartular". *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 1, 139-208.
- Bittel, K., (1945). *Önasya tarih öncesi çağlar: Mısır, Filistin, Suriye*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Burney, C. A. ve Lang, D. M. (1971). *The peoples of the Hills*. London: Phoenix.
- Burney, C. A. (1958). "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age". *Anatolian Studies* 8, 157-209.
- Ceylan, A. (2001a). "1999 Yılı Erzincan ve Erzurum yüzey araştırmaları". *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2, 71-82.
- Ceylan, A. (2001b). *Sarıkamış tarihi ve Arkeolojik araştırmalar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ceylan, A. (2001c). "Erzurum Ovası'nda önemli bir merkez: Cinis Höyük". *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi* 26, 29-42.

- Ceylan, A. (2003). "2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars illeri yüzey araştırmaları". *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, 311-324.
- Ceylan, A. (2005). "The Erzincan, Erzurum and Kars region in the Iron Age". *Anatolian Iron Ages V*, 21-29.
- Ceylan, A. (2008a). *Doğu Anadolu araştırmaları I Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdir* (1998-2008). Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.
- Ceylan, A. (2015a). *Doğu Anadolu araştırmaları II Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdir* (2008-2014). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. (2018). "The Kingdom of Diauehi and the Urartians in Northeast Anatolia in light of new findings". İçinde, Ed. A. Çilingiroğlu, K. Köroğlu, vd. *Urartians* (ss. 138-168), İstanbul: Rezan Has Museum.
- Ceylan, A. ve Ceylan, N. (2018). *Doğu'nun sönmeyen yuldezi Akçakale ve Çaldır araştırmaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. ve Günaşdı, Y. (2018). *Erzurum'un Eskiçağ kaleleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. ve Özgül, O. (2018). *Eskiçağ'da Iğdir kaleleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. ve Üngör, İ. (2018). *Eskiçağ'da Erzincan kaleleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. ve Üngör, İ. (2017). "2015 yılı Erzincan-Erzurum illeri yüzey araştırmaları". *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, 25- 50.
- Ceylan, A. (2017). "Yeni Bulgular ışığında Kuzeydoğu Anadolu'da Diauehi Krallığı ve Urartular". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 20*, 517-568.
- Ceylan, A., Bingöl, A. ve Karageçi, M. (2018). *Eskiçağ'da Kars kaleleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A., Ceylan, N., Üngör, İ., Günaşdı, Y. ve Özgül, O. (2020). "2018 Yılı Erzurum - Erzincan İlleri Yüzey Araştırması". *37. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1*, 123-142.
- Ceylan, A., Özgül, O. ve Kalmış, G. (2019). "Karaz Kültürü'nün Kahramanmaraş ve çevresindeki yansımaları". *Uluslararası Antik Çağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, 26-52.
- Ceylan, A., Özgül, O., Ceylan, N., Üngör, İ. ve Günaşdı, Y. (2019). "2017 Yılı Erzincan - Erzurum illeri yüzey araştırması". *36. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1*, 169-192.
- Ceylan, N. (2016). "Pasin Ovasının kuzeye açılan iki tarihi yolu". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 9*, sy. 43, 656-671.
- Çetin, K. (1998). *Erzurum'un XIX yüzyıl tarihi coğrafyası (Erzurum Merkez, Ova ve Pasin-i Ulya)* (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çilingiroğlu, A. (1983). "Urartu Sur Duvarları Üzerine Düşünceler". *Arkeoloji Sanat Tarihi Dergisi*, II, 28-37.
- Doğanay, H. (1983). *Erzurum'un şebirsel fonksiyonları ve başlıca planlama sorunları* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Doğanay, H. (1989). *Erzurum'un genel coğrafi özellikleri şebri mübarek*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Dyson, R. H. (1968). "The Archaeological Evidence of the Second Millenium B.C. on the Persian Plateau". *CAH*, 2, Chambridge, pp. 14-16.
- Dzhaparidze, O. M. (1964). "The Culture of early agrucultural tribes in the territory of Georgia". *International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences 7*, Moscow, 2-9.
- Erinç, S. (1953). *Doğu Anadolu coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Erkmen, M. ve Altunkaynak, G. (2017). "2016 yılı Alaybeyi Höyük kazısı". *26. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 237-262.
- Erkmen, M. ve Altunkaynak, G. (2018). "Erzurum, Aziziye, Alaybeyi 2017 yılı kazıları". *27. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 171-188.
- Erzen, A. (1992). *Doğu Anadolu ve Urartular*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Günaşdı, Y. (2012). "Erzurum Ovasında Önemli Bir Merkez: Değirmenler Höyük". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi 1*, 51-65.
- Günaşdı, Y. (2013). *Karasu (Yukarı) Havzasındaki tarihi ve arkeolojik veriler* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Günaşdı, Y. (2016). "Geçitler ülkesinde önemli bir Urartu Kalesi: Avnik". *Tüba-ar 19*, 113-135.
- Güneri, A. S. (1987). *Erzurum çevresinin Ön-Urartu yerleşim birimleri ve seramiği* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kalmış, G. (2019). "Erzurum'da önemli bir Tunç Çağı merkezi: Aşkale Höyük". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 6/4*. 2028-2053.
- Karageçi, M. (2013). "Akyaka'da bazı Demir Çağı yerleşmeleri". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi VI/1*, 95-114.
- Karageçi, M. (2014). "Arpaçay Havzası'nda Tunç Çağı yerleşmeleri". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 14*, 77-95.
- Karageçi, M. (2015). *Arpaçay Havzası'nda tarihi ve arkeolojik araştırmalar* (Doktora Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Krupnov, F. I. (1964). "The most Archaic Culture of the Caucasus and the Caucasian community". *Soviet Anthropology and Archaeology*, 3, pp. 31- 42
- Koşay, H. ve Vary, H. (1967). *Güzelova (Tufanç) Erzurum kazısı 1961*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koşay, H. Z. (1948). "Karaz sondajı". *Türk Tarih Kongresi 3*, 165-169.

- Koşay, H. Z. ve Turfan K. (1959). "Erzurum-Karaz Kazısı raporu". *Belleten* 23, sy. 91, 349-413.
- Koşay, H. Z. (1964). "Pulur ve Güzelova (Erzurum Araştırmaları)". *Atatürk Konferansları* 1, 91-94.
- Koşay, H. Z. (1984). *Erzurum ve çevresinin dip tarihi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Vakfı Yayınları.
- Kozbe, G., Ceylan, A., Polat, Y., Sivas, T., Sivas, H., Şahin I. ve Tanrıver, D.A. (2008). TAY - *Türkiye arkeolojik yerleşmeleri* – 6a/6b: Demir Çağı, İstanbul.
- Küçük yıldız, İ. (2020). Tarihi Ve Arkeolojik Veriler Işığında Eski Çağ'da Tortum. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (64), 399-439.
- Lloyd, S. (1956). *Early Anatolia*. London: A Pelican Book.
- Lloyd, S. (1967). *Early Highlands peoples of Anatolia*. London: Thames and Hudson.
- Maisler, B., Stekelis, M. ve Avı-Yonah, M. (1952). "The Excavations at Beth Yerah (Khirbet el-Kerak) 1944–1946". *Israel Exploration Journal* 2, Jerusalem, 218-232.
- Mellaart, J. (1958). "The end of the Early Bronze Age in Anatolia and Aegean". *American Journal of Archaeology* 62, 9-33.
- Özey, R. (2002). *Siyasi coğrafya*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özgül, O. (2016). "Erzurum'da Stratejik Bir Urartu Kalesi: Tepeköy (Pir Ali Baba)". *Tüba-ar* 19, 137-157.
- Özgül, O. ve Üngör, İ. (2016). "Erikua'da stratejik bir Urartu merkezi: Kasımtığı kalesi". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17, 225-240.
- Özgül, O. (2011). *Eskiçağda yukarı Aras Vadisi* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özgül, O. (2015). "Erzurum Tortum'da Önemli Bir Urartu Kalesi: Kapıkaya". *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2015): 69-92
- Özgül, O. ve Söylemez, B. (2021). "Alalah Belgeleri Işığında Amik Ovası ve Çevresinde Hurri Yer Adları ve Lokalizasyonları Üzerine Bir Değerlendirme". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (4), 2496-2512.
- Pehlivan, M. (1990). "Karaz ve Hurriler". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, 168-176.
- Pehlivan, M. (1991). *Daya (e) ni / Diau(e)bi*. Erzurum.
- Pehlivan, M. (1994). "Başlangıçtan Urartu'nun yıkılına kadar Bayburt ve yöresi". *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu* (23–25 Mayıs 1988), 327-345.
- Piotrovskii, B. B. (1962). "The Aeneolithic Culture of Trans-Caucasian in the Third Millennium B.C.". *VI. International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences* 7, 360-366.
- Polat, S. (2003). *Karasu Havzasının Hidrojeomorfolojik Etüdü* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sagona, A. G. ve Sagona, C. (2001). "Excavations at Sos Höyük, 1999". *22. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1, 129-131.
- Sagona, A. G. (1984). *The Caucasian Region in the Early Bronze Age*. *British Archaeological Reports* (BAR) International Series 214.
- Sagona, A. G. (2000). "Sos Höyük and the Erzurum region in Late Prehistory a provisional chronology for Northeast Anatolia". *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrateaux IVe-IIIe Millenaires: Actes du Colloqued Istanbul*, 16-19 Decembre 1998, Varia Anatolica, 11, 329-373.
- Saraçoğlu, H. (1990). Bitki örtüsü akarsular ve göller. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Seval, S. (2013). *Doğu Anadolu araştırmaları ışığında Aşkale bölgesi keramiklerinin değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Sever, R. (1996). *Aşkale yöresinin fizikî coğrafya etüdü (Küçük Geçit-Aşkale Boğazı Arası)* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Söylemez, B. ve G. Kalmış, (2021). Eskiçağ'da kültür göçüne bir örnek: Amik Ovası Karaz Kültürü ocakları. İçinde G. Kalmış, İ. Kalaycı (Edt.), *Kökenler ve Güçler* (ss. 101-127), İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Sözer, A. N. (1974). "Erzurum coğrafyası: tabii ve beşeri özellikler". *Atatürk Üniversitesi 50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi*, 27-38.
- Şenyurt, S. Y. (2005a). *Tasmasar: Erzurum Ovası'nda Bir Demir Çağı yerleşmesi*. Ankara: Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları.
- Şenyurt, S. Büyükardıç, Y. (2005b). *Doğu Anadolu'da bir erken Demir Çağı Tepe yerleşmesi*. Ankara: Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları.
- Şenyurt, S. Y. ve Ekmen, H. (2005). *Tetikom: Pasinler Ovası'nda Bir Demir Çağı yerleşmesi*. Ankara: Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları,
- Şenyurt, S. Y. ve İbiş, R. (2005). *Güllüdere: Aşkale Ovasında bir Demir Çağı ve Ortaçağ yerleşmesi*. Ankara: Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları.
- Tarkan, T. (1971). *Yukarı Kelkit ve Çoruh Havzası*. Erzurum.
- Tozlu, S. (1997). *Trabzon-Erzurum-Beyazıt yolu (1850-1900)* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuncel, M. (1996). "Fırat". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31-33.
- Üngör, İ. (2018). "Urartu Devleti'nin kuzey bölgesinde önemli bir kale: Tuzla Kalesi". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5/15, 93-129.
- Wright, G. E. (1937). *The Pottery of Balesin from the Earliest Tımer to the End of the Early Bronze Age*. New Haven.

EXTENDED ABSTRACT

Erzurum province is located in the west of Erzurum-Kars section in the northern part of the Eastern Anatolia Region. Erzurum province and its districts have been inhabited since prehistoric times. Systematic excavations and surface surveys were carried out in these settlements. Examples of these excavations are Karaz, Pulur, Sos Höyük, Alaybeyi Höyük, and Tasmator, Büyükardıç, and Güllüdere excavations carried out by BOTAŞ. When the data obtained from these excavations are evaluated, it shows that Erzurum and its surroundings were densely populated during the Late Chalcolithic and Early Bronze Age. The district of Aşkale, which has these data, has been densely populated since the Bronze Age. Archaeological surveys have been carried out in the region since 1998 by the team headed by A. Ceylan. As a result of these researches, many Early Bronze Age settlements were identified. Apart from Turaç Castle I – II, which is the main subject of our article, among the important centers inhabited in the Bronze Age in the district; Cinis Höyük, Kandilli Settlement, Toprakkale Castle, Küçükçağdaris Castle, and Aşkale Höyük can be counted. There are intense traces of the Karaz culture, which emerged in the Late Chalcolithic Age and continued throughout the Early Bronze Age in the region. This culture, centered in Eastern Anatolia, has spread to the Transcaucasus, Northwest Iran, Amik Plain, Northern Syria and Palestine. The culture has been given various names in various regions. Due to the excavations carried out in Khirbet Kerak / Bet Yerah in Israel and because it was the first excavation site, this culture was named as "Khirbet Kerak / Bet Yerah" by some scholars. In the Eastern Anatolia region, the first cultural findings were found in Erzurum Karaz Höyük. Karaz mound has a very important place in defining the culture. For this reason, there are also scientists who call it "Karaz Culture".

The unique architectural structure and ceramic data of the Karaz Culture stand out. In the architectural features of the culture, especially round planned structures can be observed. The houses, which are generally built with a diameter of 4 -13 m, have a single entrance and are heated with portable stoves. Among the distinguishing features of Karaz pottery are that it is handmade, monochrome, burnished and shiny. The decorations of the pottery were generally spiral or intersecting lines and parallel lines. The pottery was made with the groove-groove or relief technique.

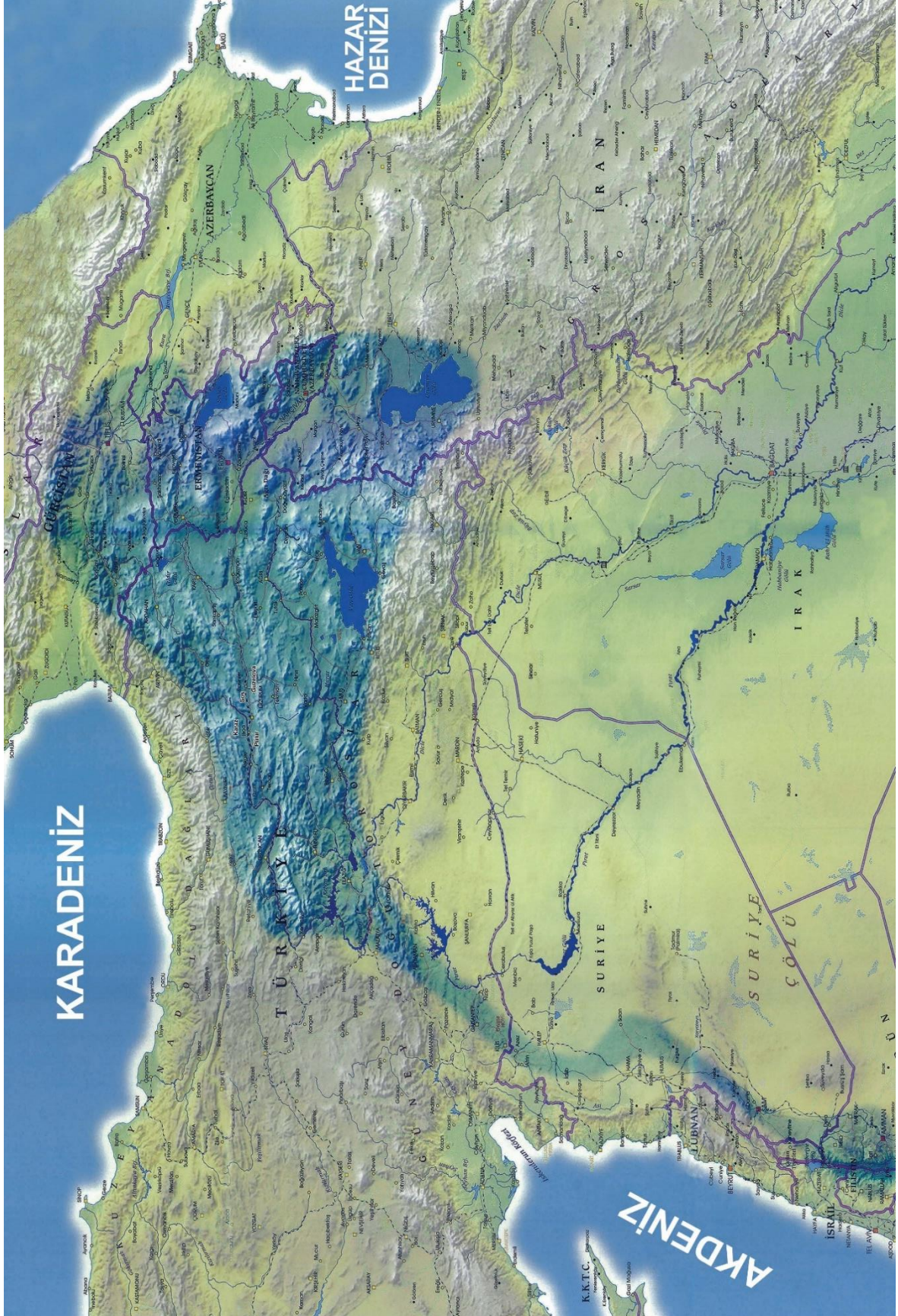
Another important political element in the region is BC II with the end of the millennium BC. It is the Diauehi Kingdom, whose existence we know in written and archaeological sources in the first quarter of the 1st millennium. The common view on the localization of the kingdom is that its center was Erzurum and its surroundings. B.C. In the 1st millennium, we see the existence of the Urartian State, the foundations of which were formed by the Uruatri-Nairi Confederations. BC XIII century, when the Uruatri-Nairi Confederations which were dominant in Van and its surroundings, united against the Assyrian attacks, BC IX century Urartian State was established. Aşkale region, which is our study area, has been a struggle area between the Urartian State and the Diauehi Kingdom. The Diauehi Kingdom and the Urartian State have many castles, garrisons, watchtowers, inscriptions, irrigation canals, rock tombs, etc. built architectural structures in the region. One of these architectural structures is Turaç Castle I-II.

It is located at an altitude of 2272 m, at an altitude of 92 m from the ground, 1.5 km east of Turaç Village in Askale District of Erzurum. The castle, which was built next to the İbonun Stream coming from Toprakkale, takes the form of a triangle towards the south. The castle was built on a natural rock, approximately 250 m long and 150 m wide. The castle covers an area of approximately 2.20 hectares. Stones of 40x50, 80x70, 110x85 cm dimensions were used on the walls made in the cyclopean style with the dry wall technique. The width of the fortification wall varies between 4.5-5 m. In places, 8-10 stone rows high from the foundation are detected. The height of the city walls varies between 1.5-2 m. It can be seen that the remaining parts of the inside of the wall where the front faces of the stones used are shaved, remain in their natural state. No mortar was used in the construction of the wall. The fortification walls in the western part were reinforced with kurtin and bastions at 6 m intervals. The fortification walls in the eastern part of the castle were partially destroyed. It is seen that the destroyed stones were rolled towards the stream. Since the interior of the castle was used as agricultural land, architectural structures could not be determined. However, especially in the corners of the castle walls, architectural structures that can be compared to the round planned Karaz houses are seen. The entrance of the castle is in the north and is approximately 8 m wide. The plain area inside the castle was used as arable land by making a pathway by the local people. The other entrance of the castle is in the south direction and from the starting point of the triangular architecture, it overlooks the creek in the north. Just 1 km south of the castle is the Turaç II castle, which we think is connected with each other. Toprakkale and Turaç I and II castles in the region were established in a strategic location controlling the valley roads, water resources and agricultural areas

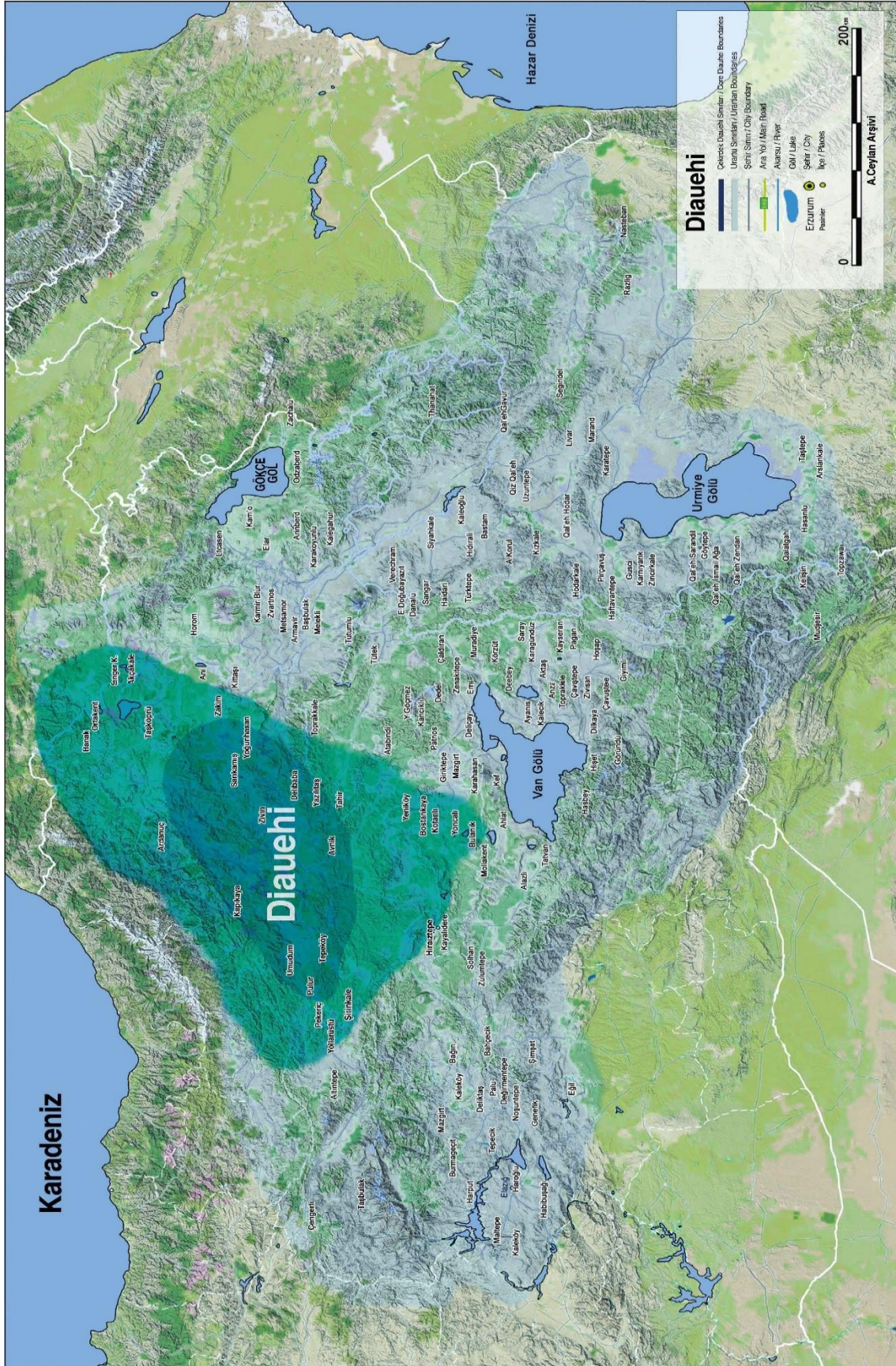
between Aşkale-Tercan-Çat. These defensive structures, which control the settlements trapped between the valleys, are located in a fortified and difficult to reach point.

Turaç Castle II castle is 2.6 km from Turaç Village. southeast of it, at an altitude of 2230 m, at an altitude of 94 m from the ground. Turaç I Castle, 1.5 km. The castle in the south is 110 m in the Southeast-Northwest direction and 50 m in the North-South direction. It is smaller than the Turaç I Castle and it is understood that it was built for the purpose of protecting this castle. The castle was built by trimming the bedrock, and the north and south walls of the city walls were demolished. İbonun Stream flows in its southern part and proceeds towards Çat. The castle is located at the intersection of the Çat and Tercan district borders, as in the Turaç I Castle. It is located in a strategic position controlling the secondary roads and valleys passing through this region.

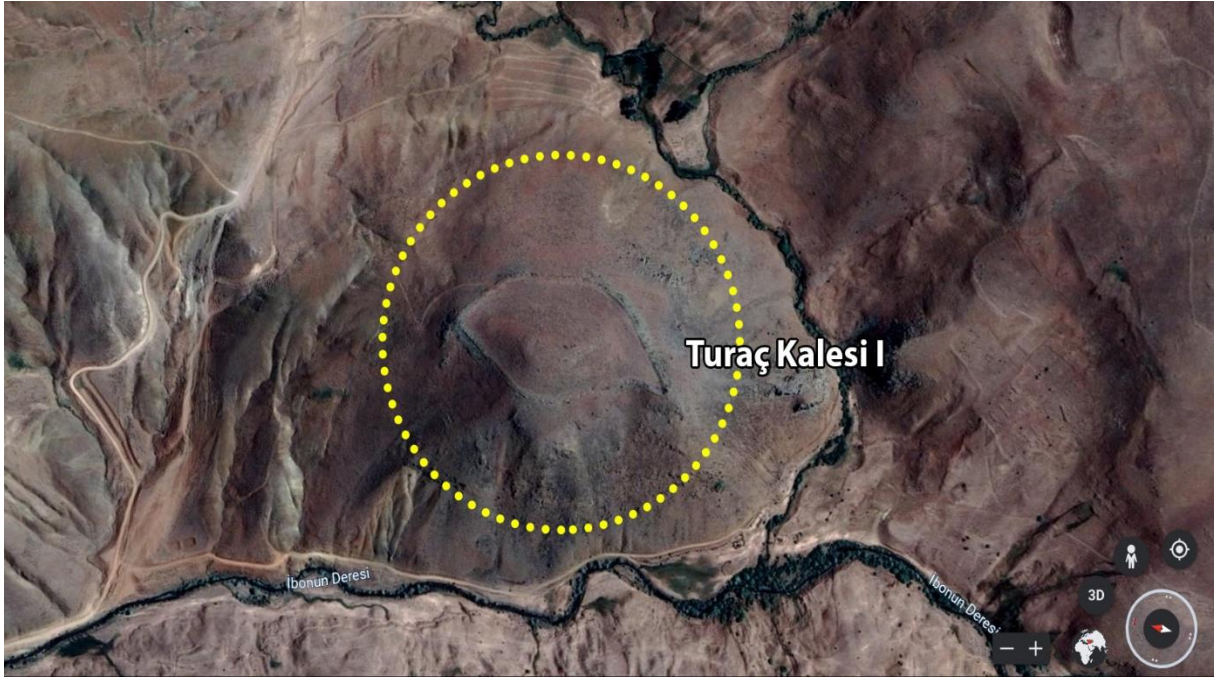
The eastern part of the castle has features suitable for animal husbandry. The existence of water resources is also important for this livestock. This feature continues today. In the southern part, large blocks of stone were carved into stair steps. 50×60 cm. The number of stair steps in size reaches 20 towards the top of the castle. Right next to the steps of the stairs, there are paths that are probably used to draw water to the center of the castle. It is observed that there are platforms with a diameter of 10×7 m in some parts of the stepped structures. To the southwest of the castle, 9×7 m 4 architectural structures were identified. Since the architectural areas are covered with grass, the architectural traces are partially evident. It is estimated that the architectural structures were rolled into the stream by collapsing the rows of stone walls in the southwest direction. The height of the fortification walls of these architectural structures is approximately 50 cm. is around. There is an illegal excavation area with a diameter of 2×2 m in the east of the castle, whose entrance is in the northeast. There are also illegal excavation sites in the southwest of the castle.

Harita 1. Karaz Kiltürü Yayılım Alanı

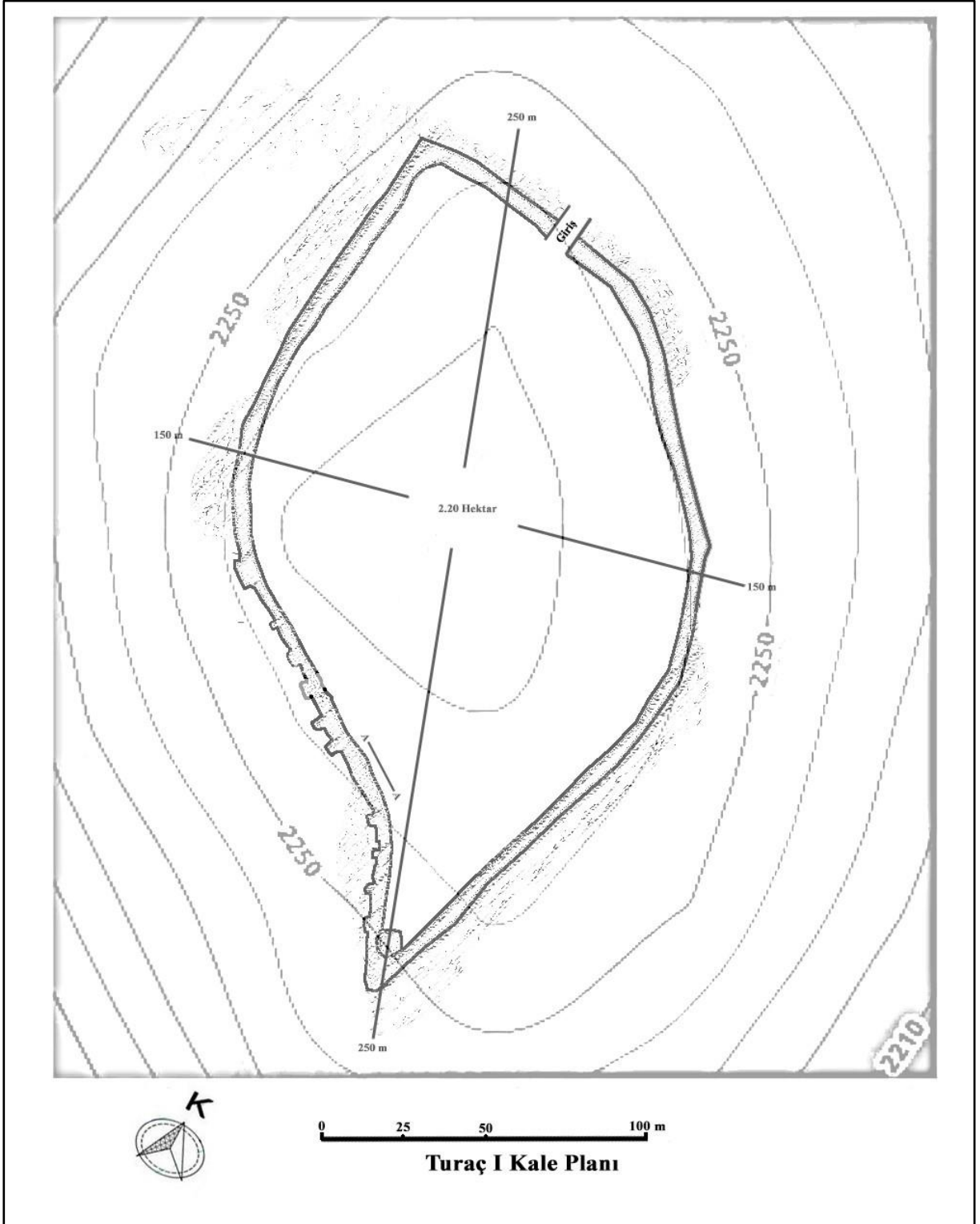
Harita 2. Diauehi Krallığı ve Urartu Devleti Yayılım Alanı

Harita 3: *Turaç Kalesi I Genel Görünüm*

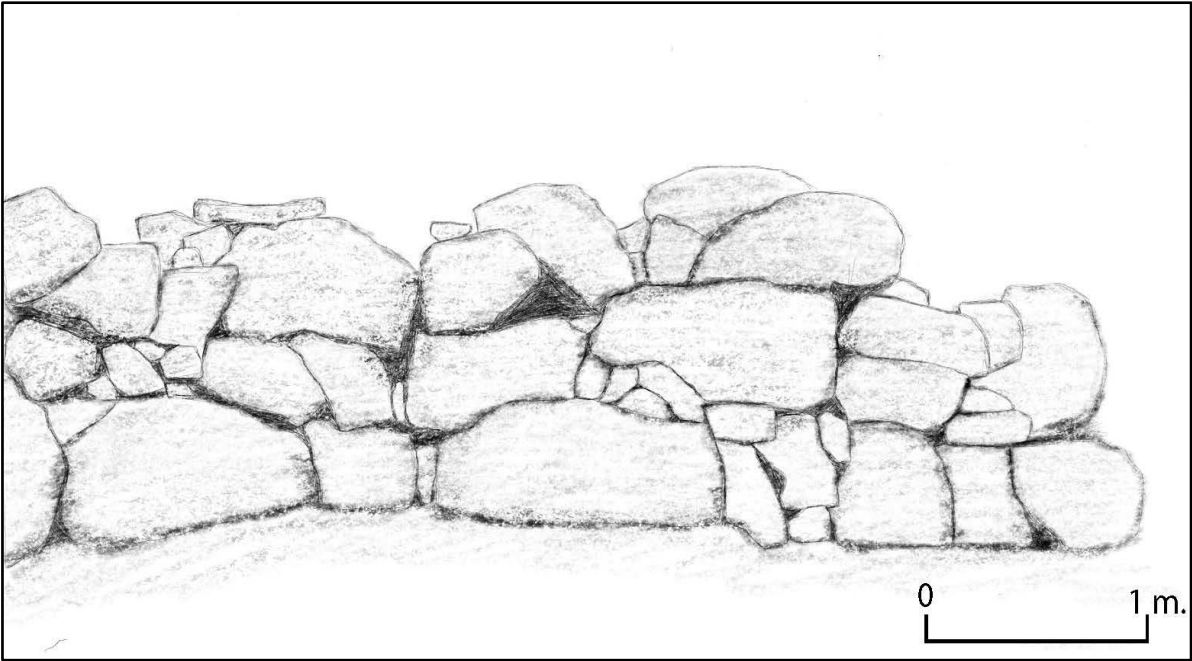
Görsel 1. *Turaç Kalesi I Genel Görünüm*

Plan 1. Turaç I Kale Planı

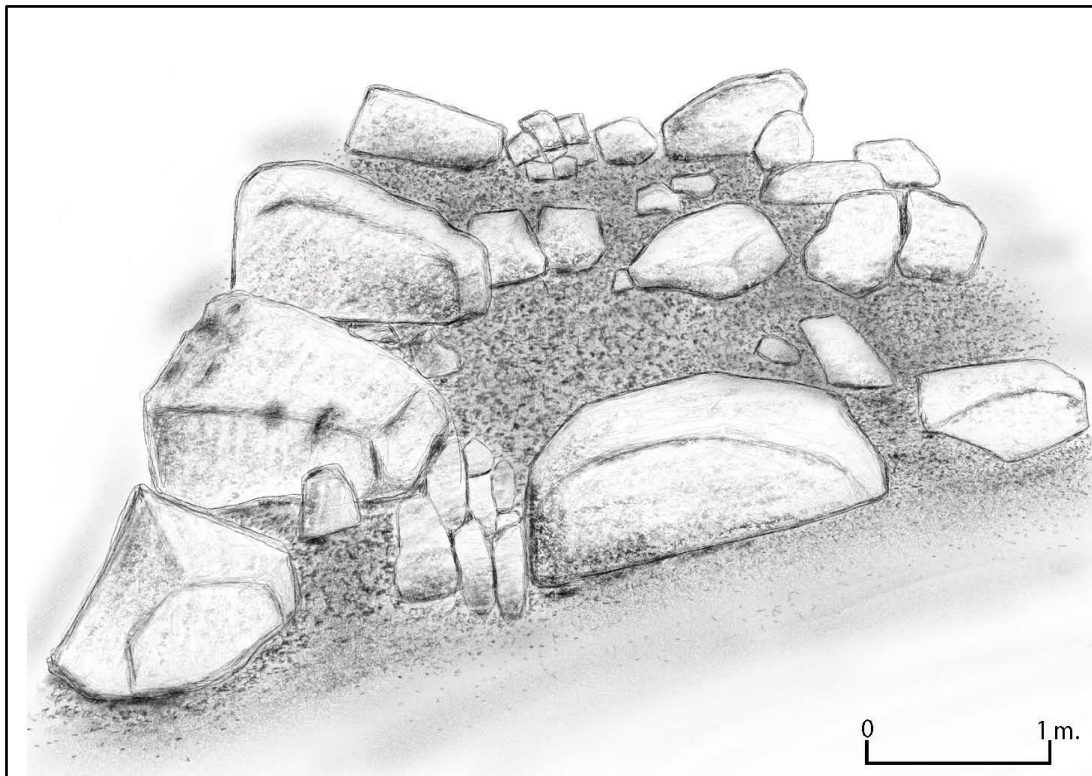
Görsel 2. Turaç I Kalesi Kikolopik Sur Duvarları

Çizim 1. Turaç Kalesi Kikolopik Sur Duvarları

Görsel 3. *Turaç I Kalesi Sur Duvar Genişliği*

Çizim 2. *Turaç Kalesi I Kiklopik Sur Duvarları*

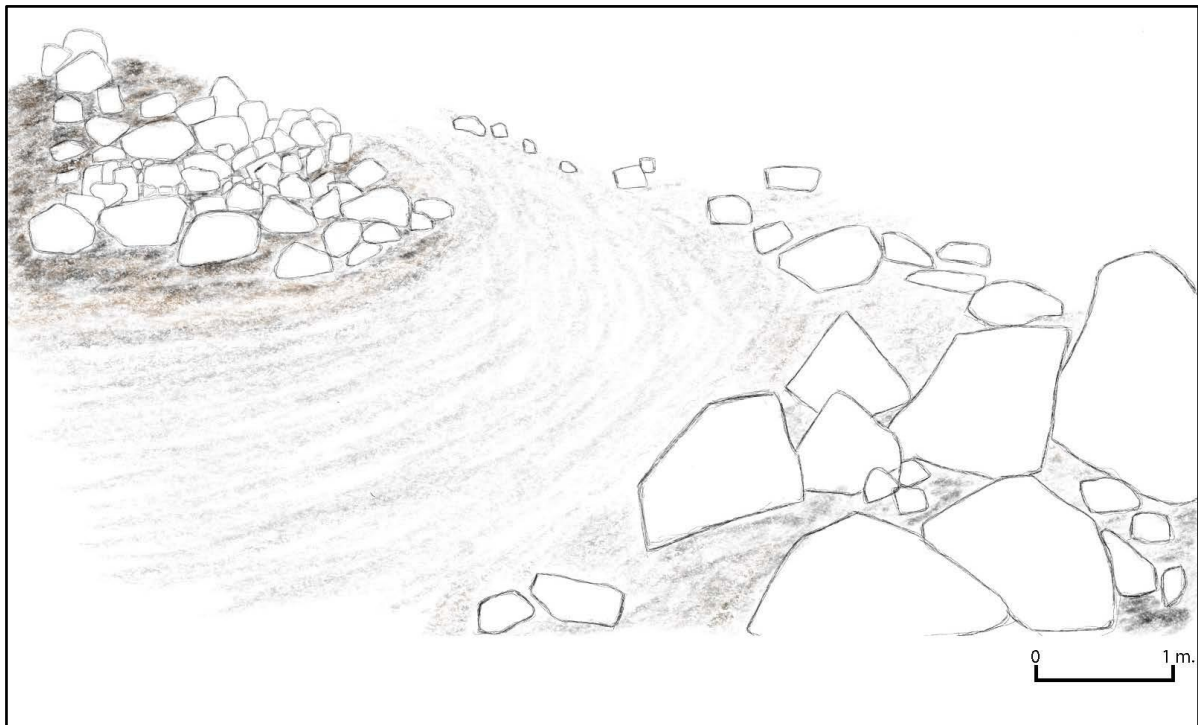
Görsel 4. *Turaç Kalesi I Kiklopik Sur Duvarı ve Kurtin Bastiyonlar*

Görsel 5. *Turaç Kalesi I Yuvarlak Planlı Karaz Evleri*

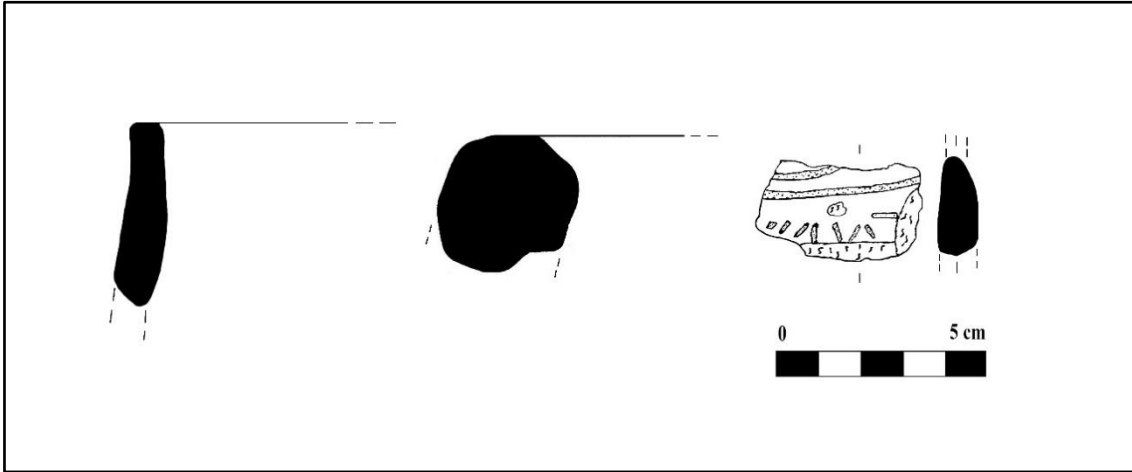
Görsel 6. *Turaç I Kalesi Giriş Kısmı*

Çizim 4. *Turaç I Kalesi Giriş Kısmı Çizimi*

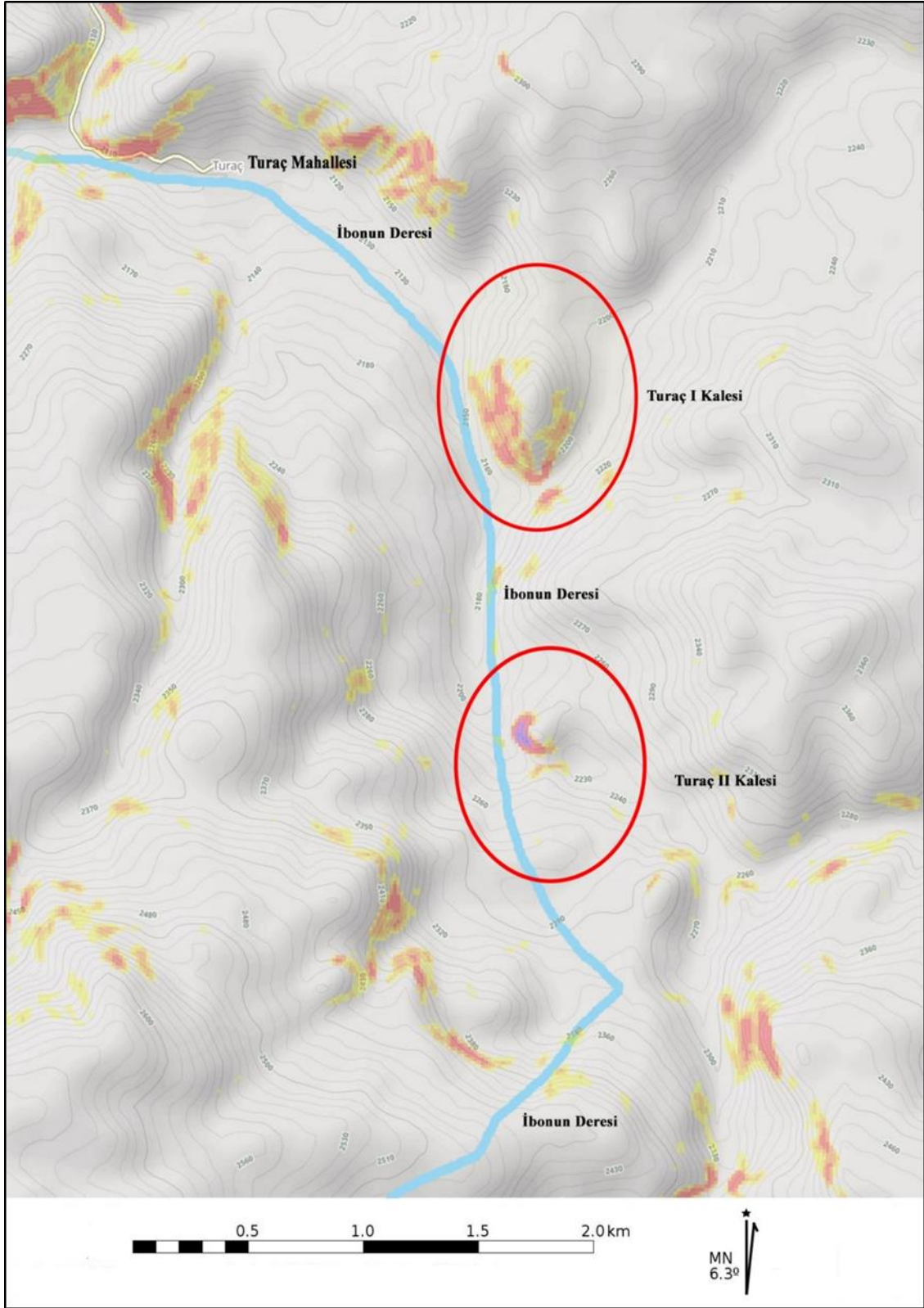
Görsel 7. Turaç Kalesi I Keramik Verileri

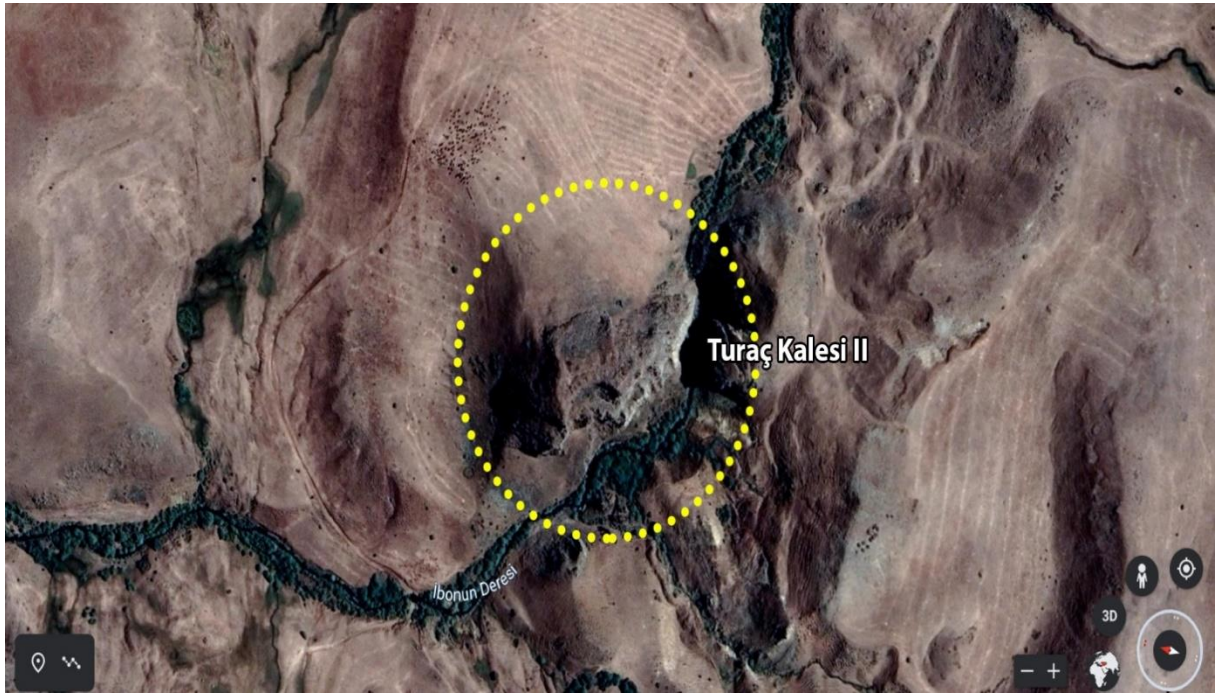
Çizim 5. Turaç Kalesi I Keramik Çizimleri

Harita 4. Turaç I–II Kaleleri Uydu Görüntüsü

Harita 5. Turaç I-II Kalesi İzobips Haritası

Harita 6. *Turaç Kalesi II Genel Görünüm*

Görsel 8. *Turaç Kalesi II Genel Görünüm*

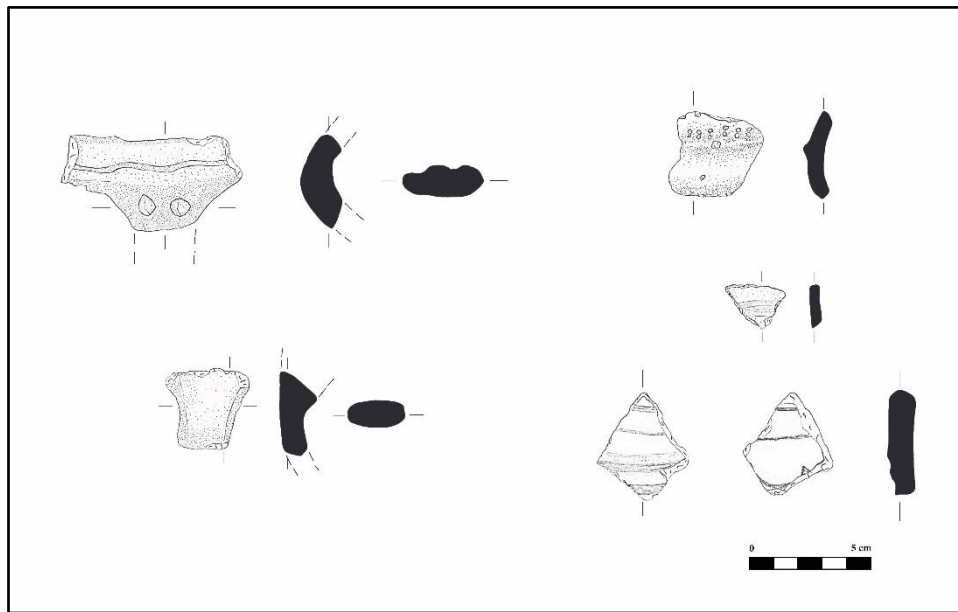
Görsel 9. *Turaç Kalesi II Mimari İzler ve Kaçak Kazı İzleri*

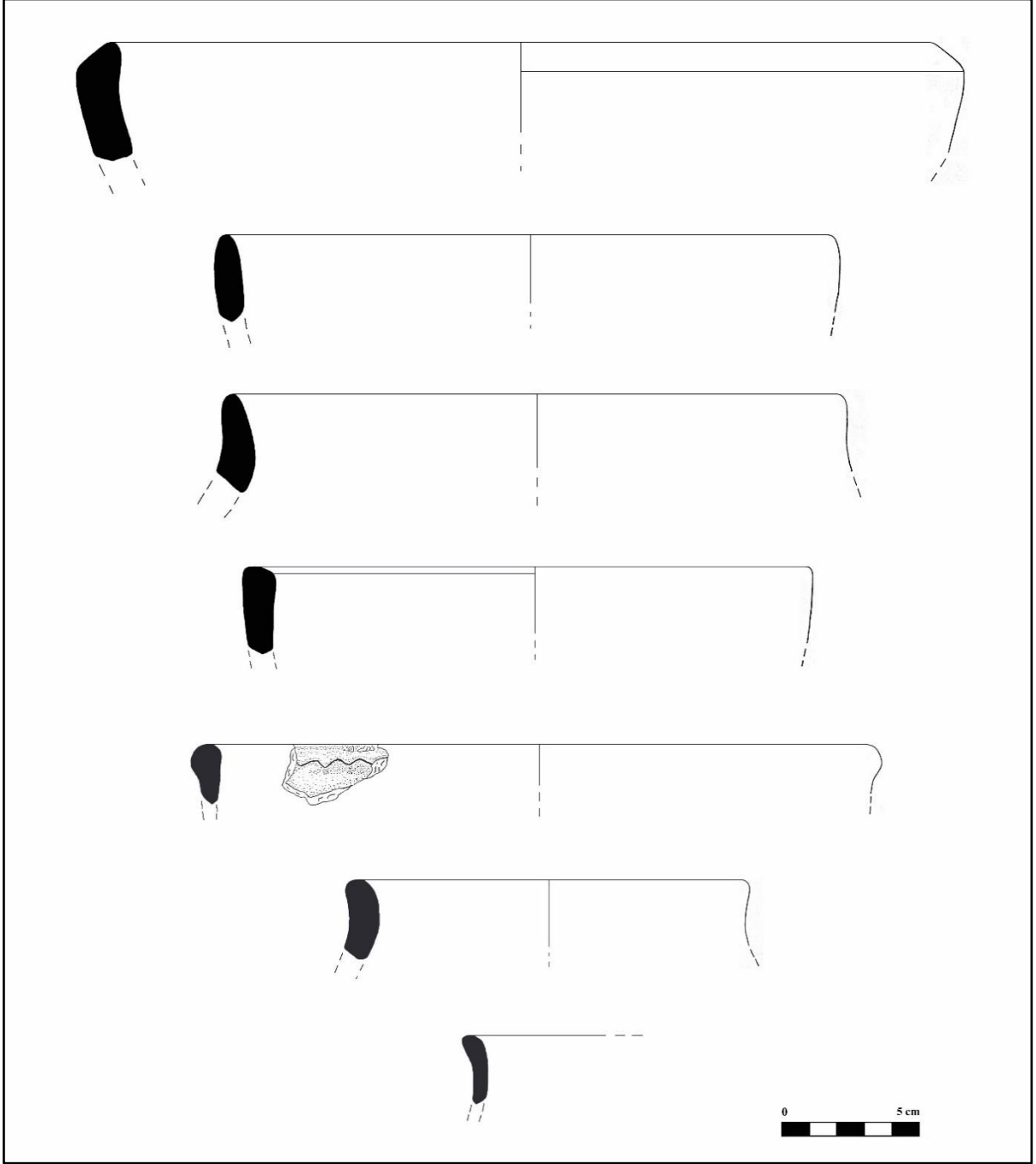
Görsel 10. *Turaç Kalesi II Keramik Örnekleri*

Görsel 11. Turaç Kalesi II Keramik Örnekleri

Çizim 6. Turaç Kalesi II Keramik Çizimleri

Çizim 7. Turaç Kalesi II Keramik Çizimleri